

WYSTAWA WYCINANEK ŁOWICKICH ZOFII FOKS W MUZEUM OKRĘGOWYM W ZIELONEJ GÓRZE

W czerwcu 1963 r. Dział Etnograficzny Muzeum Okręgowego w Zielonej Górze przygotował wystawę wycinanek łowickich Zofii Foks, zamieszkałej obecnie we wsi Chwalim, pow. Sulechów. Jest to druga z kolei wystawa poświęcona kulturze ludowej ludności przybyłej po II wojnie światowej na teren województwa zielonogórskiego.* Znaczenie tej ekspozycji polega przede wszystkim na tym, że prezentuje ona twórczość artystyczną powstałą z dala od rodzimego ośrodka, twórczość wycinankarki przebywającej już osiemnaście lat na „nowych ziemiach”, w środowisku, które w prze-ważającej części składa się z przybyszów z różnych stron Polski.

Na wystawie przedstawiono trzy rodzaje wycinanek: kodry, wstążki i gwiazdy (ogółem 107 wycinanek). Poszczególne typy wycinanek umieszczono w oddzielnych salach. W miarę możliwości starano się na plan pierwszy wysunąć prace posiadające cechy dawnych wycinanek łowickich. Nie można było bowiem ułożyć wycinanek w porządku chronologicznym, ponieważ wszystkie powstały w ciągu dwóch lat. Niektóre z nich nawiązują do dawnych wycinanek łowickich, inne czerpią motywy ze współczesnych makatek, obrazków, a nawet z ilustrowanych czasopism. Czynnikiem wpływającym niewątpliwie ujemnie na tę twórczość jest fakt, że Zofia Foks wykonuje swe prace już tylko dla muzeum i obawia się, czy „będą się podobały”. Pro-wadzi to do zaniechania dawnych tradycyjnych form

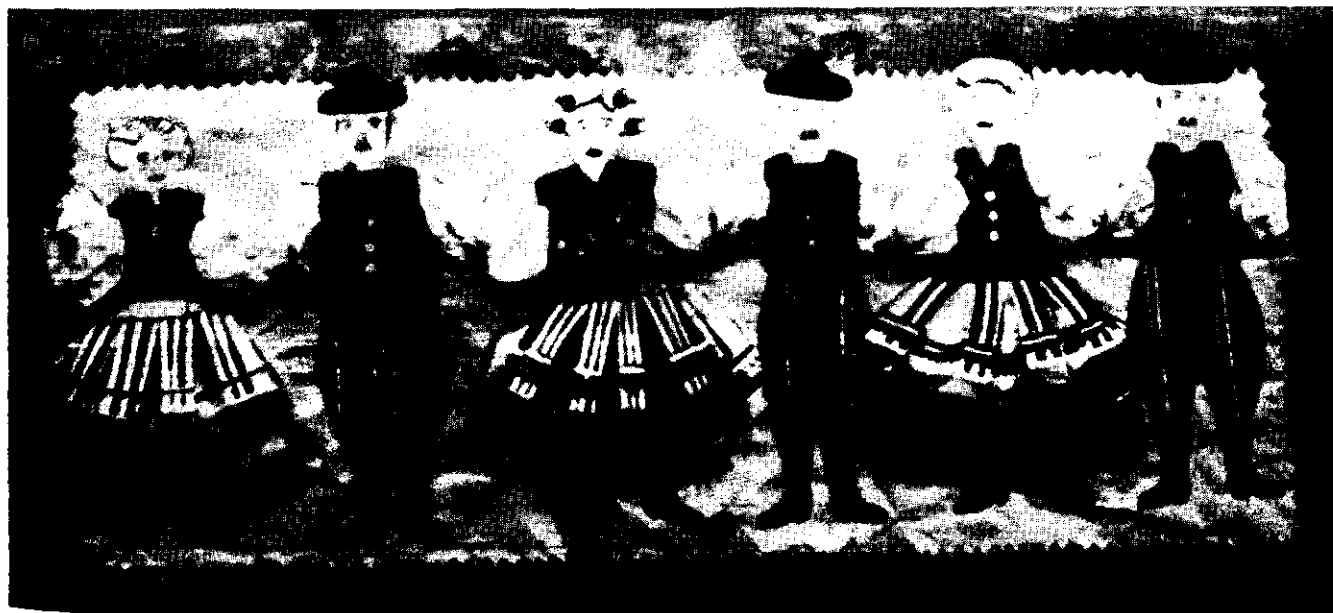
i „unowocześnienia” ich przez korzystanie z wzorów zaobserwowanych na wyrobach fabrycznych.

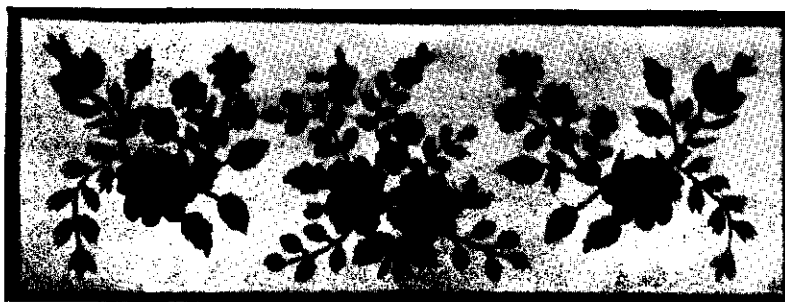
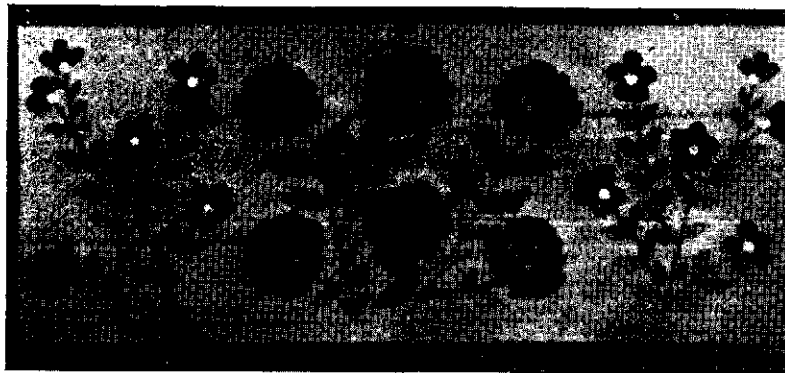
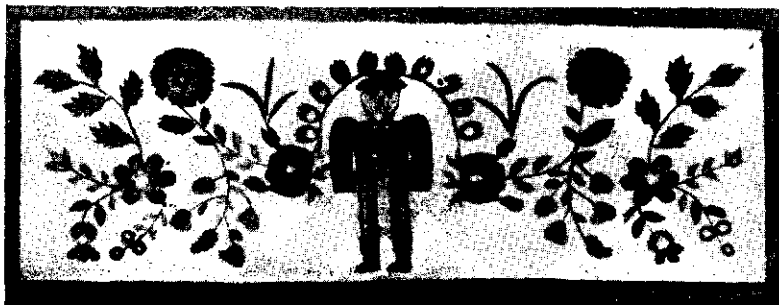
Pod względem kolorystycznym wycinanki te są dość ubogie. Niemożność zakupu papierów o rozległej gamie kolorów sprawia, że wycinanki komponowane są z 6—8 barw. Wycinankarka uskarża się na małą ilość rodzajów kolorowych papierów a nawet na zupełny ich brak. Wycina więc z tych papierów, jakie są w sprzedaży, choć często od razu krytykuje swoje wytwory mówiąc, że powinno się dodać jeszcze takie czy inne kolory.

Zofia Foks, z domu Kochanek, urodziła się w 1901 r. we wsi Duplice Duże, pow. Łowicz, gdzie przebywała do 1916 r. Stamtąd przeprowadziła się do Złakowa Kościelnego. Od 1926 r. mieszkała we wsi Mastki, skąd przybyła w 1945 r. do Chwalimia, pow. Sulechów. Pierwsze wycinanki zaczęła wykonywać mając 18 lat. Robiła je głównie na własny użytek, ewentualnie sprzedawała sąsiadom ze swej wsi. Umiejętność tę przejęła od swej matki Marii Kochanek. Zaniechała tego zajęcia ok. 1930 r., mieszkając jeszcze w Łowickim, kiedy po wyjściu za mąż zajęta była sprawami gospodarskimi. Obecnie, po przeszło trzydziestoletniej przerwie, podjęła na nowo swą działalność wycinankarską, proponując sama, że wykona wycinanki dla Muzeum Okręgowego w Zielonej Górze. Zrobienie pierwszych wycinanek po długoletniej przerwie sprawiało jej widoczne trudności. Dopiero po wykonaniu pewnej ich ilości stwierdziła, że „teraz się już wprawiła”, tworząc wycinanki nawet wtedy, gdy nie miała pewności, czy Muzeum je zakupi. Praca ta zaczęła sprawiać jej przyjemność i chętnie poświęcała jej każdą chwilę, wolną od zajęć gospodarskich.

* Pierwsza wystawa poświęcona kulturze przesiedleńców miała miejsce w czerwcu 1962 r. Ekspozowano na niej ubiory i tkaniny ludowe województwa zielonogórskiego.

Il. 1. „Kodra”, 38 × 86 cm. Wyk. Zofia Foks. Chwalim, pow. Sulechów.

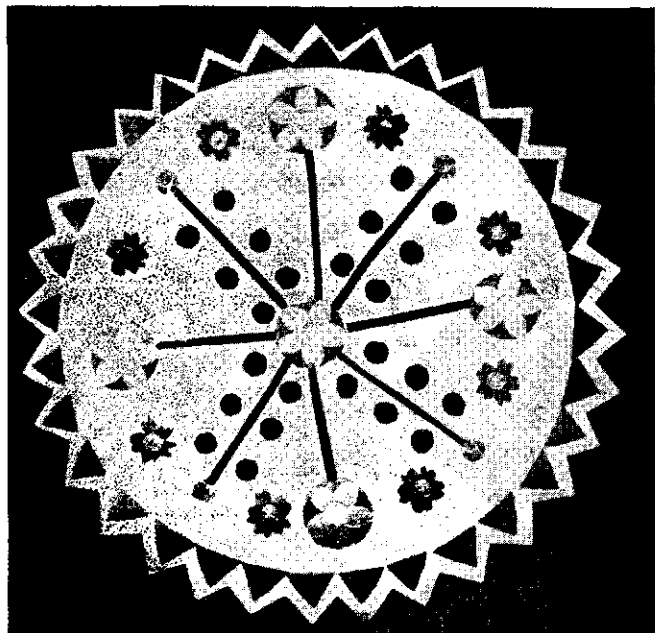

Zofia Foks, Chwalim, pow. Sulechów:
Il. 2—4. „Kodry”, 25 × 70, 30 × 71,
25 × 70 cm. Il. 5—7. „Wstążki”. Il. 8.
„Kodra”, 55 × 92 cm. Il. 9, 10. „Gwiazdy”.

9

10

Zofia Foks wykonuje trzy rodzaje wycinanek: kodry, wstążki i gwiazdy. Pod względem rozmiarów i kształtów wśród kodr można wyróżnić: małe, zbliżone do kwadratu, kodry w kształcie wydłużonego prostokąta (te umieszczano w chałupie na belkach stropowych) i wreszcie duże, o wymiarach dość zróżnicowanych (mniej więcej: 40×60 cm, 50×70 cm, 60×100 cm). Tło kodr jest w przeważającej części białe, rzadziej szare, a zdarza się też kolorowe — brązowe, różowe, fioletowe. Tematyka kodr jest bardzo urozmaicona. Przeważają kodry z przedstawieniami stylizowanych kwiatów i liści (il. 3, 4). Układ motywów na kodrach jest następujący: 1) symetryczny według osi symetrii przechodzącej przez środek kodry, 2) częściowo symetryczny — pośrodku tła kodry znajduje się układ kwiatów i liści ułożonych niesymetrycznie, a po obu jego stronach naklejono gałązki z kwiatami — symetrycznie względem siebie, 3) luźno rzucone bukiety kwiatów.

Rośliny występujące na kodrach są w zasadzie stylizowane, lecz można pośród nich rozpoznać kwiaty bzu, chabry, bratki, korale jarzębiny, liście i owoce winnej latorośli. W ujęciach motywów roślinnych przeważają linie faliste, rzadko zdarzają się linie proste. Nieliczne są kodry z wyobrażeniami zwierząt. Kompozycja tych kodr polega na umieszczeniu przedstawienia zwierzęcia pośrodku tła wycinanki. Motywem zoomorficznym towarzyszą motywy roślinne. Odrębną grupę stanowią kodry z przedstawieniami postaci ludzkich, pojedynczych lub w zespole (il. 1 i 2). Postacie te bywają przedstawione też w scenach z życia wsi (orka, przedświecenie Inu na kołowrotku, wesele). Ubrane są w ubiory łowicze. Przedstawione są statycznie lub w ruchu (np. para tańcząca na weselu). Na szczególną uwagę zasługuje kodra przedstawiająca postacie ludzkie (trzy kobiety i trzech mężczyzn ustawionych na przemian), których ubiory wykonane są plastycznie: welniaki z kolorowych papierów układane są w sterzące fałdy, bufiaste rękawy koszul z białej bibułki, marszczonych przy ramieniu i przy dłoni. Twarze postaci narysowane są łówką (il. 1).

Drugą grupę wycinanek Zofii Foks stanowią wstążki (il. 5—7). Są to pary zwierciadlano podobnych wycinanek, których zwieńczeniem jest kółko papieru z naklejonymi na nie kręgami pasków z kolorowych papierów. Zofia Foks nazywa te zwieńczenia „georginiami”. Długość wstążek waha się w granicach od 40 do 46 cm, szerokość od 14 do 15 cm. Średnica „georginii” wynosi najczęściej 13 do 14 cm, wyjątkowo — 18 cm. Tło tych wycinanek jest białe, jasnoszare lub rzadziej kolorowe — czerwone, różowe, fioletowe, brązowe. Zakonczenie wstążek stanowią frędzle wycięte z różnokolorowych papierów. Na wstążkach występują tylko motywy roślinne, stylizowane kwiaty i liście, w układzie symetrycznym, w którym oś symetrii przechodzi między wstążkami. Na poszczególnych wstążkach motywy komponowane są rozmaicie: 1) jedna gałązka z liśćmi i kwiatami (w tym jeden kwiat znacznie większy od pozostałych), 2) kwiat umieszczony w połowie wysokości wstążki, nad nim i pod nim — wiązanki kwiatów i liści, 3) dwa układy kwiatów i liści nie związane ze sobą, 4) gałązki z drobnymi liśćmi i kwiatami wijące się od dołu ku górze. Interesujący jest motyw doniczki pojawiający się jako podstawa, z której wyrasta gałązka (il. 7).

Trzecią grupę wycinanek Zofii Foks stanowią gwiazdy (il. 9 i 10). Są to kółka o średnicy 22 do 24 cm, wycięte z białego lub szarego papieru. Brzegi kółka są gładkie lub wycięte w ząbki; niekiedy ząbki są tak duże, że całość sprawia wrażenie raczej gwiazdy wieloramiennej niż koła. Na gwiazdach występują motywy roślinne i geometryczne. Te ostatnie umieszczane są przy brzegu wycinanki i okalają jej wnętrze. Motywy rozmieszczone są na tle wycinanki rozmaicie: 1) według symetrii osiowej, której oś przebiega przez środek gwiazdy, 2) promieniście, 3) w układzie kół współśrodkowych i wreszcie 4) rozrzucone luźno na tle wycinanki.

Ten typ wycinanek zamyka ekspozycję poświęconą twórczości artystycznej Zofii Foks.